

Шевчишен А. В. - старший слідчий в особливо важливих справах ГСУ Національної поліції України, кандидат юридичних наук, доцент

МОЖЛИВОСТІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

Негласним слідчим (розшуковим) діям належить особливе місце серед засобів досудового розслідування через виключний характер підстав їх проведення, визначених у ч. 2 ст. 246 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України. Завдяки їм слідчий, прокурор можуть вирішити завдання зі збирання доказів та здійснення розшуку, коли відомості про корупційний злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати шляхом проведення слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій. У 86 % вивчених нами кримінальних проваджень проводилися негласні слідчі (розшукові) дії, що свідчить про їх суттєве значення для встановлення обставин події корупційних злочинів.

Аудіо-, відеоконтроль особи, передбачений ст. 260 КПК України, використовувався на початку досудового розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (92 %¹), пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди службовій особі (96 %). Ця негласна слідча (розшукова) дія дає змогу шляхом втручання у приватне спілкування особи задокументувати її готування та вчинення корупційного злочину. Водночас варто звернути увагу на те, що традиційно аудіо-, відеоконтроль особи представляють як негласне візуальне спостереження за діями особи (шляхом відеозапису та аудіофіксації), що є неправильним. Негласне візуальне спостереження за особою з можливістю застосування відеозапису та інших спеціальних технічних засобів для спостереження лежить в основі іншої негласної слідчої (розшукової) дії - спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України). Аудіо-, відеоконтроль особи полягає в негласній фіксації із застосуванням технічних засобів її діяльності. Це може відбуватись у трьох формах: прихованого фіксування із застосуванням аудіозаписуючих пристроїв розмов або інших звуків, що можуть містити відомості, пов'язані з діяльністю або місцем перебування службової особи або інших осіб, пов'язаних з подією тяжкого чи особливо тяжкого корупційного злочину, які мають значення для досудового розслідування (здійснювався у 6 %, з вивчених нами випадків); прихованого фіксування із застосуванням відеозаписуючих пристроїв рухів, дій, що можуть містити відомості,

¹ Тут і надалі наведено дані щодо кількості проведених негласних слідчих (розшукових) дій відносно кількості вивчених нами кримінальних проваджень за окремим різновидам досліджених нами корупційних злочинів.

пов'язані з діяльністю або місцем перебування службової особи або інших осіб, пов'язаних з подією тяжкого чи особливо тяжкого корупційного злочину (здійснювався у 2 % випадків); комплексного прихованого фіксування із застосуванням відео-, аудіозаписуючих пристроїв розмов службової особи або інших осіб, пов'язаних з подією тяжкого чи особливо тяжкого корупційного злочину, або інших звуків, рухів, дій, пов'язаних з їх діяльністю або місцем перебування тощо, що можуть містити відомості, які мають значення для досудового розслідування (здійснювався у 92 % випадків).

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж також є типовою негласною слідчою (розшуковою) дією початку досудового розслідування досліджуваної нами категорії корупційних злочинів (проводилася у 67 % кримінальних проваджень). Вона надає можливість задокументувати відомості у вербальній формі про дії службових та інших осіб, спрямовані на готування, вчинення та приховування злочину, коли не має точних даних про час та місце приватного спілкування цих осіб про обставини, які мають значення для кримінального провадження. Причому слід зазначити, що під час досудового розслідування обов'язково повинна відбуватися

ідентифікація співрозмовників, чия бесіда зафіксована на аудіозаписах, отриманих унаслідок зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж. Найпростіший спосіб - це допитати стосовно підтвердження факту та змісту розмови після її прослуховування. Якщо хтось зі співрозмовників заперечує, то слід призначити фоноскопичну експертизу.

Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу показало свою ефективність для розшуку осіб, які користуються мобільним терміналом систем зв'язку та інших радіовипромінювальним пристроєм, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, тобто мобільного телефону, GSM, UMTS, HSDPA, WiMAX, LTE модемами, що забезпечують бездротовий доступ до мережі Інтернет, та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку. У вивчених нами кримінальних провадженнях про корупційні злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, по яким підозрюваних осіб оголошували у розшук у 46 % для встановлення їх місцезнаходження шляхом локалізації місцезнаходження радіоелектронного засобу, яким вони користувались, або особи, які переховувались разом з ними, використовувалась така негласна слідча (розшукова) дія.

З передбачених ст. 269 КПК України різновидів спостереження за досліджуваною нами категорією злочинів нами встановлено використання спостереження за особою (54 % кримінальних проваджень). Особливу ефективність воно показало під час документування вчинення корупційних злочинів, які вчиняються за попередньою змовою групою осіб, оскільки дає змогу задокументувати

взаємоузгоджену протиправну діяльність декількох осіб. Найчастіше вказана негласна слідча (розшукова) дія здійснювалась по злочинах, передбачених ч. 3 (36 % зі встановлених випадків) та 4 (28 %) статті 368 КК України. Під час досудового розслідування в корупційних злочинах ця негласна слідча (розшукова) дія проводилась у комплексі зі спеціальним слідчим експериментом, забезпечуючи документування процесу передачі неправомірної вигоди від її надавача до посередника та далі до службової особи. Є також практика результативного проведення спостереження за особою під час розслідування злочинів, передбачених ч. 3 (20 % зі встановлених випадків) та 4 (10 %) ст. 369 КК України, ч. 2 ст. 364 КК України (6 %). Дані, отримані під час такого спостереження за особою в сукупності з результатами спеціального слідчого експерименту, створенням заздалегідь ідентифікованих (помічених) або несправжніх (імітаційних) засобів, аудіо-, відеоконтролем особи або місця, оглядом місця події, обшуком, допитами осіб, які брали участь у їх проведенні, тощо, виступають фактичними підставами для затримання слідчим осіб, які вчинили корупційний злочин, повідомлення їм про підозру, вирішення питання про застосування до них відповідного запобіжного заходу та в кінцевому рахунку складання обвинувального акту чи клопотання про закриття кримінального провадження за nereабілітуючих підстав, передбачених КПК України.

Моніторинг банківських рахунків, передбачений ст. 269¹ КПК України, є негласною слідчою (розшуковою) дією, здійснення якої віднесене до виключної компетенції Національного антикорупційного бюро України. Моніторинг банківських рахунків є негласною слідчою (розшуковою) дією подвійного призначення. Відповідно до положень ч. 1 ст. 269¹ КПК України, вона може проводитися для документування злочинних дій особи, які вона вчиняє з використанням банківського рахунку або для розшуку чи ідентифікації майна, що підлягає конфіскації або спеціальній конфіскації.

Контроль за вчиненням злочину під час досудового розслідування корупційних злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг у формі спеціального слідчого експерименту (п. 3 ч. 1 ст. 270 КПК України) слугує центральною негласною слідчою (розшуковою) дією документування протиправної діяльності службової особи. За вивченими нами кримінальними провадженнями, він використовувався в злочинах, передбачених ч. 3 (46 % зі встановлених випадків) та 4 (24 %) ст. 368 КК України, ч. 3 (20 %) та 4 (10 %) ст. 369 КК України. Унікальність цієї негласної слідчої (розшукової) дії полягає в тому, що вона дає змогу під контролем слідчого та співробітників оперативного підрозділу задокументувати протиправну поведінку службової особи та її співучасників, в якій вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину. Такий контроль повинен забезпечувати документування всіх дій, пов'язаних із вчиненням корупційного злочину. Складність

спеціального слідчого експерименту в такій категорії злочинів полягає в тому, що особи, які його проводять, повинні враховувати особливості механізму вчинення корупційного злочину та підлаштовуватися під вимоги особи (осіб), відносно яких він проводиться, щодо місця, часу та інших умов спілкування, а також моделювати його проведення на предмет виключення провокації (підбурення) особи на вчинення цього злочину з боку осіб, які беруть участь у цій негласній слідчій (розшуковій) дії [1, с. 176; 2, с. 33-431.

Отже, умовно типові негласні слідчі (розшукові) дії, які проводяться у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг можна розділити на ті, які спрямовані суто на збирання доказів (аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем, спостереження за особою, спеціальний слідчий експеримент), на вирішення розшукових завдань (встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу) та подвійного призначення (моніторинг банківських рахунків).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шумейко Д. О. Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Шумейко Дмитро Олександрович ; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. - Дніпропетровськ, 2015. - 240 с.
2. Погорецький М. А. Застосування провокації в ході негласних розслідувань: питання правомірності / М. А. Погорецький // Вісник кримінального судочинства. - 2016. - № 1. - С. 34-43.